

GREGORIO ARRUEREN BIOGRAFIA

Karmelo Iturria

Zarautz, 1990-IV-20

Gaurko egunez ehun urte, hain zuzen ere, eta hementxe bertan, Zarautzen, eta leku honetatik oso hurre, Kale Nagusiko 39. zenbakian, “Etxezabala” deituriko etxean, hil zitzaigun Gregorio Arrue euskal idazle joria, 1890.go Apirilaren 20ean. Hari omenaldi hau eskaintzen dio Zarautzko Udalak Euskaltzaindiarekin batera.

JAIOTZA ETA LEHEN URTEAK

Hernanin jaioa zen Gregorio Arrue, 1811. urteko Maiatzaren 2lan, baina Zarautzko Udaletzeko agirietan ikusi ahal izan dugunez, hiru urte besterik ez zituela etorri zen Arruetar familia osoa gure herrira, bertan bere bizilekua jarriaz, lehen esandako etxean hain zuzen. Orduan, zarautzarrok herritartzat hartzeko eskubidea badugula deritzot. “Basarri” bertso-laria, errezildarra izanik, sei-zazpi urte zituela Zarautza bizitzera etorri zela-eta, zarautzartzat hartzen baldin badugu, arrazoi eta eskubide osoz zarautzar bezala har dezakegula uste dut baita Gregorio Arrue ere. Bego hau kontutan! Ez hori bakarrik. Ia bere bizitza osoa Zarautzen eman zuen eta hementxe bertan hil zen bati, bidezkoa dela deritzogu zarautzar izena ematea. Hernaniko herriari ezer kendu gabe noski! Fausto Arozena historilariak berak ere zera dio Euskalerriko Adiskideen Boletinean: “Y mozo aun, se traslado a Zarautz, en donde afinco su residencia, de suerte que se le tiene por muchos como nacido en la veraniega poblacion guipuzcoana, en la que murio en abril de 1890” (1). Horrek esan nahi du Zarautzen egin zituela lehenengo ikasketak, Zarautzen zapaldu zuela lehenengo aldiz eskola, Zarautzen hartu zuela Sendotzako sakramentua, Zarautzen egin zuela Lehenengo Jaunartzea, eta Zarautzik joan zela Arantzazura fraile izateko asmoz, geroago ikusiko dugunez, Zarautzen

(1) Fausto Arocena: «La versión guipuzcoana del “Peru Abarca”, de Moguel», BRSAP, 1948, 166 or.

egon zela urte askotan eskola-maisu bezala, Zarauzko Udalan izan zela idazkari, eta azkenik Zarautzen hil zela gaur hain zuzen ehun urte. Zer gehiago behar dugu zarautzartzat hartua izateko?

Gregorio Arrue euskal idazlearen bataio-agiriak honela dio: “En veinte y dos de mayo de mil ochocientos y once Yo el infraescrito Vicario bautice á un niño, que nacio á las nueve y media de la noche de ayer, hijo legitimo de Juan Antonio de Arruebarrena (*barrena* hau gainetik ezabatua dago), natural del lugar de Berrobi y de Maria Ascensión de Errezola, natural de Alvistur: sus abuelos paternos Joaquin de Arruebarrena (berriro ere *barrena* ezabatua) natural también de Berrobi y Maria Francisca de Barandiaran natural de Tolosa; y los maternos Francisco de Errezola, natural de Beasain y Maria Joaquina de Loperegui natural de Goyaz; pusieronle por nombre Gregorio y fueron padrinos Patricio de Erreycenea y Maria Antonia de Yarza en nombre de Gregorio Arrola y Francisca de Yanci, á quienes adeverti el parentesco de la cognacion espiritual y la obligacion de instruirle en la Doctrina Christiana. D. Elías de Ugalde” (2).

Izen-deiturei buruz zenbait xehetasun: Izena hemen Gregorio baka-
rrik agertzen da, baina Sendotzako agirian eta Arantzazukoan *Gregorio Antonio*. Bigarren deitura hemen Errezola azaltzen da, baina geroko beste agiri gehienetan *Rezola*. Arruebarrena deiturari dagokionez, berriz, bataio-agirian bertan eskuineko ohar batean hauxe dager: “En virtud del auto despachado a nueve de enero de mil ochocientos veinte y nueve (Gregoriok hemezortzi urte zituelarik, beraz) por el Dr. D. Casildo Goyena Provisor y Vicario General de este Obispado a peticion del procurador de la parte D. Pedro Xavier Astrain se camvio el apellido Arruebarrena, poniendo en su lugar Arrue; borrando el aditamento barrena. Erice Vic.”. Horra auzia garbitua!

Juan Antonio Arruebarrenak eta Maria Aszension Errezolak hiru seme-alaba izan zituzten: Maria Magdalena Frantziska, zaharrena, Gregorio Antonio bigarrena, eta Mikaela Josefa gazteena, 1816.ean jaioa. Hala azaltzen da beren sendotza-agirian. Zortzi urte zituela hartu zuen gure Gregoriok Sendotzako sakramentua. Honela dio agiriak: “Don Jose de Alzolavea Presbitero Vicario, Cura propio de la Iglesia Parroquial, matriz, Santa Maria la Real de la N. y L. villa de Zarauz, certifico, que el dia miercoles veinte, y ocho de julio de mil ochocientos diez y nueve, administro el Santo Sacramento de la Confirmacion el Ilmo. Sr. D. Joaquin Xavier de Uriz, y Lasaga, Obispo de Pamplona á los que anotaré en seguida, siendo padrinos de todos Dn. Fausto Ignacio de Corral, y Azlor, y Da. Manuela Suelves, y Azlor, Señores de la Casa de Zarauz”.

(2) Elizbarrutiko Artxibategia, Donostia: *Libros Parroquiales, Parroquia de Hernani* (7), Libro 7.º de Bautizados, 1799-1831, 90 v. folioa.

Eta ondoren, banan-banan haurren izen-deiturak ipintzen ditu, alfabetikoki, A letratik hasita. Hirugarren folioan azaltzen dira hiru anai-arrebak: Maria Magdalena Frantziska, Gregorio Antonio eta Mikaela Josefa. Eta laugarrenean, berriz, Lazaro Valentin (1811), Jose Maria Matias (1814), Pedro Jose Joaquin (1816), eta Maria Magdalena Rafaela (1817) Balanzategui Altuna, azkenengo hau gure Gregorioren lehenengo emaztea izan zena, lauak Zarautzen jaiok, eta Bizente de Balanzategi eta Josepha Isidora Antonia Altunaren seme-alabak.

Eta honela amaitzen da Sendotza-agiria: “Y, para que conste quanto en estas doce ojas llevo anotado, firmaré yo el Vicario de Zarauz, advirtiendo, que de los confirmados en Aya no fueron Padrinos los expresados en el encavezamiento de este rol de Zarauz; nueve de septiembre de mil ochocientos, y diez, y nueve. Dn. Jose de Alzolavea” (3).

621 haurrek hartu zuten Sendotzako sakramentua. Horietatik 8 sasikumeak, eta 6 Orion bizi zirenak. Beste 7 izen ere azaltzen dira, Zarautzen bizi zirenak baina Sendotza Aian hartu zutenak, urte bereko Uztailaren 29.ean.

Zarauztarrantzat interesgarri denez, hemen ipintzen ditut jasota gehien agertzen diren deiturak: Eizagirre 25 aldiz, Amilibia 23 bider, eta Bonetxea 21 aldiz. Gero, Aeta, Aginaga, Agirre, Agote, Aiestaran, Aizpuru, Alberdi, Albisu, Alkorta, Aldabaldetreku, Altuna, Alzuru, Amezti, Ameztoi, Aranburu, Arruti, Azpiazu, Arzalluz, Azkue, Balanzategi, Berazadi, Biquendi, Txapartegi, Zendoia, Cisnaga, Korta, Dorronsoro, Etxaide, Etxaniz, Etxabe, Etxenagusia, Etxebeste, Etxeberria, Etxezarreta, Egibar, Elberdin, Esnal, Galdos, Garate, Garmendia, Gereka, Goenaga, Gurmendi, Iburguren, Iburutzeta, Iburuzketa, Illarramendi, Inarga, Intxausti, Indo, Iribar, Iruretagoiena, Izeta, Jauregi, Labaka, Laburu, Landa, Lazkano, Leunda, Lizaso, Makatzaga, Maiz, Manzisidor, Manterola, Mendizabal, Mitxelena, Munita, Murua, Nafarrete, Narbaiza, Oiarzabal, Olazabal, Oliben, Ostolatza, Otegi, Roteta, Sagarna, Salegi, Segurola, Sorazu, Sorreluz, Soroa, Uranga, Uria, Usandizaga, Uzcanga, Uzkudun, Zaldive, Zara, Zubiaurre, Zulaika, Zumeta, Zuzuarregi, etabar.

ARANTZAZURA FRAILE

Hemezortzi urte beterik zituela, Arantzazuko Santutegira joan zen Gregorio Arrue, frantziskotar fraile izateko asmotan. Zalantzarik gabe, pentsatzekoa da ordurako Zarauzko fraileekin harremanak izango zituela. Baziren orduan Zarauzko komentuan Euskal Literaturan oso ezagu-

(3) Zarauzko Parrokiako Artxiboa: Libro 3.º de Confirmados, años 1819-1890, 1 folioa eta hur.

nak diren frantziskotarrak, hala nola, Aita Pedro Antonio Añibarro, Aita Juan Mateo Zabala, Aita Jose Kruz Etxeberria, eta Aita Kristobal Linaza, besteak beste. Aita Añibarro gure Gregorio Arantzazura joan eta hurrengo urtean hil zen Zarautzen, artean Arrue Arantzazun zelarik. Aita Zabala, berriz, handik hamar urte geroago hil zen, 1840. urtean. Baliteke, bada, honekin harekin baino harreman gehiago izatea. Eta baita Aita Etxeberria, Linaza eta besteekin ere, geroago hilak bait dira, baina denak Gregorio Arrue oraindik bizirik zegoela. Baina hauek usteak eta susmoak dira, inolako agiritan oinarritu gabeak. Halere, geroago ikusiko dugunez, Arruek berak ematen digu horretaz pentsatzeko arrazoirik, hemengo frantziskotarrekin izan zituen harremanak aipatzerakoan.

Bada Arantzazuko Artxibuko Liburu zahar batean agiri bat, Gregorio Arrueren habitu hartzearen eta Arantzazutik irtetearen berri ematen diguna. Honela dio: “En cinco de Diciembre de mil ochocientos veinte y nueve yo Fr. Jose de Ugartondo Maestro de novicios 1.º y Guardian de este Convento de la Madre de Dios de Aranzazu di el habito de nuestra sagrada Religion para Coro á Gregorio Antonio de Arrue hijo legitimo de Antonio de Arrue natural del lugar de Berrobi, y de Maria Ascension de Errezola natural de Albistur: con remision de N.M.R.P. Provincial Fr. Juan Ruiz dando el debido cumplimiento á lo que ordenan nuestras Constituciones Generales. Fue bautizado en veinte y dos de Mayo de mil ochocientos once = Y para que conste firmé con el Discreto mas antiguo y dcho novicio; dichos dia, mes y año. (Se le dio á las siete de la mañana). Fr. José de Ugartondo, Guardian = Fr. Jose de Echeverria Pred. conv. 1.º = Gregorio Ant.º de Arrue”. Eta ondoren hauxe: “El mencionado novicio Gregorio Ant.º de Arrue fue expelido por enfermo de orden del R.P. Prov. Fr. Damaso Suso, é intimadole dicha orden en presencia del P. Guardn, y Discretos marchó a su casa con su padre el dia 15 de Febrero de 1831. Fr. Jose de Ugartondo, Guardian” (4).

Urtebete eta bi hilabete iraun zuen, bada, Gregorio Arruek frantziskotar habituz jantzita. Ez zuen, ez, garai egokia aukeratu Arantzazura joateko, hango paraje haietan Abenduan hotzak, ekaitzak eta eurite eta elurteak ugariak bait dira. Eta gaisorik egonez gero, nork jasan hango giro gogorra!

GREGORIO ARRUE ESKOLA MAISU. EZKONTZAK ETA SEME-ALABAK

Zarautzen dugu, bada, berriro ere, gure Gregorio. Eta aurki ikusten dugu berriz zerbait egiten. Zer eta Eskola Maisu, alajaina! Handik hiru

(4) Arantzazuko Artxibategia: *Libro de Recepciones y Profesionas de Novicios en Aranzazu*, 1753-1833-XIII, 133. folioa.

urtetara hasia da iadanik eskolak ematen, 1834. urtean hain zuzen. Ez dakigu non egin zituen Maisu ikasketak, baina Donostian edo egingo zituela pentsatzekoa da, Oñatin egin ez bazituen. Eskolak ematen ari zen, bai, baina ba al zuen Maisu titulurik? Honetaz aurkitu ahal izan dugun agiri bakarra, Hernaniko Kultur Etxe ederreko Artxibokoa da, eta bertako artxibari gazte eta prestuari esker jaso. Honela dio: “Hallandose en mi poder un titulo de Maestro de Instruccion primaria elemental expedido á favor de D. Gregorio de Arrue natural de esta Villa, se servira v. manifestar al interesado se presente en la Secretaria de este Gobierno de Provincia, á firmar y recoger dicho titulo. Dios que guarde a V. muchos años. Tolosa, 27 de Octubre de 1850. (Izen-deiturak ulertezinak) Al Alcalde de Hernani” (5). 1850. urtean gaude, beraz.

Ordurako Gregorio Arruek bere bizitzan pausu garrantzitsuak emanak zituen: ezkondata zegoen, horra! Arantzazutik irten eta handik sei urtetara ezkondu zen, 26 urte betetzear zituelarik, lehen berarekin batera Sendotza hartzen ikusi dugun Maria Magdalena Rafela Balanzategirekin. Honela dio ezkontza-agiriak: “En diecisiete de Mayo de mil ochocientos treinta y siete yo Dn. Miguel de Lazcano vicario interino de la Iglesia Parroquial Santa Maria la Real de esta villa de Zarauz, asisti y me halle presente al Santo Sacramento del Matrimonio que conforme manda la Santa Madre Iglesia, y el Santo Concilio de Trento, contrajeron entre si por palabra de presente Dn. Gregorio de Arrue, soltero, natural de Hernani, hijo legitimo de Juan Antonio Arrue, natural de Berrobi, y de Maria Ascensión de Rezola natural de Albistur, residentes en Zarauz: y Da. Maria Magdalena Rafaela de Balanzategui, soltera natural de Zarauz, hija legitima de Dn. Vicente de Balanzategui natural de Mondragon residente en Zarauz, y de Da. Maria Josefa de Altuna natural de Zarauz, difunta. Para cuya celebracion precedieron las tres proclamas que dispone el Santo Concilio de Trento en esta Iglesia Parroquial tan solamente por quanto el dicho Gregorio ha residido en esta villa desde la edad de tres años: la confesion y comunion que recibieron en la misa nupcial que oyeron, y aunque no hubo consentimiento de parte de Dn. Vicente Balanzategui (emaztearen aita bera), que no quiso prestar, pidio por tribunal secular, y el Juez mando se casasen sin dilacion. Y no habiendo resultado impedimento alguno, se hallaron presentes por testigos Dn. Joaquin de Amilivia, Andres Alberdi, y Miguel Ramon de Gorriaran, naturales de Zarauz, donde residen: Y para que conste firmo, Dn. Miguel de Lazcano” (6).

Hiru seme-alaba izan zituen Gregorio Arruek Maria Magdalena Balanzategirekin: Joan Kruz Ramon Nonnato, Josefa Joakina, eta Gregorio

(5) Hernaniko Artxiboa, B-5-1-1, Exp. 3.

(6) Elizbarrutiko Artxibategia, Donostia: *Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz* (9), Libro 5 de Casados, 1819-1841, 16 zenb. 143. folioa.

Antonio. Lehentxeago ikusi dugun ezkontza-agiritik antzeman zitekeen, ezkondu zireneko, haurdun zegoen Maria Magdalena bere emaztea, ezkondu eta handik bost hilabetetara jaio bait zen lehenengo semea, Joan Kruz Ramon Nonnato. Hona bere bataio-agiriak dioena: “En veinticuatro de Noviembre de mil ochocientos y treinta y siete yo Dn. Miguel de Lazcano presbitero Vicario interino de la Iglesia Parroquial Santa Maria la Real de esta Villa de Zarauz bautize solemnemente en dicha Iglesia a un niño que segun me informaron nació á las dos de la misma tarde, hijo legitimo de Dn. Gregorio de Arrue natural de Hernani y Da. Maria Magdalena Rafaela de Balanzategui, natural de Zarauz donde residen: Abuelos paternos Juan Antonio de Arrue, natural del lugar de Berrobi, y de Maria Ascension de Rezola, natural de Albistur, residentes en Zarauz: Maternos Dn. Vicente de Balanzategui, natural de Mondragon, residente en Zarauz y Da. Maria Josefa de Altuna natural de Zarauz, difunta: pusosele por nombre Juan de la Cruz, Ramon Nonnato: Fueron sus padrinos sus abuelos paternos a quienes adverti el parentesco espiritual y demas obligaciones, y firmo Dn. Miguel de Lazcano” (7).

Handik bi urte eta bi hilabetetara jaio zitzaion bigarrena, alaba, Josefa Joakina, 1840.urteko Urtarrilaren 27an. Eta honengandik beste bi urtetara hirugarrena, semea, Gregorio Antonio, 1842. urteko Maiatzaren 12an. Josefa Joakinaren bataio-agiriak honela dio: “En veinte y siete de Enero de mil ochocientos cuarenta, yo Dn. Miguel Jose de Alzuru Presbitero Beneficiado Coadjutor de Vicario de la Iglesia Parroquial Santa Maria la Real de esta Villa de Zarauz con comision de Dn. Fco. Placido de Segura Presbitero Vicario interino de la misma, bautice solemnemente en ella á una niña que nació á las cinco de la tarde de ayer, hija legitima de Dn. Gregorio de Arrue, natural de Hernani, y de Da. Maria Magdalena Rafaela de Balanzategui, natural de esta, donde residen: abuelos paternos Juan Antonio de Arrue, natural de Berrobi, y Maria de la Ascension (sic) de Rezola, natural de Albistur, maternos Dn. Vicente de Balanzategui natural de Mondragon, y Da. Josefa de Altuna natural de Zarauz, difunta: pusosele por nombre Josefa Joaquina: fueron sus padrinos Dn. Joaquin de Amilivia, y Da. Micaela Josefa de Balanzategui naturales de Zarauz, donde residen, á quienes adverti el parentesco espiritual y demas obligaciones, y firmamos ambos. Dn. Miguel Jose de Alzuru Dn. Franco Placido de Segura” (8). Eta hona Gregorio Antonioren bataio-agiriak dioena: “En doce de Marzo de mil ochocientos y cuarenta y dos, yo Dn. Fco. Placido de Segura Presbitero Vicario interino de la Iglesia Parroquial Santa Maria la Real de la Villa de Zarauz, bautice solemnemente á un niño que nacio a las nueve y media de su

(7) Ibid.: *Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz* (6), Libro 6.º de Bautizados, años 1826-1858, 53 zenb., 129. folioa.

(8) Ibid. *ibid.*, 7 zenb., 147 v. folioa.

mañana, hijo legítimo... (lehen bezala): abuelos paternos (lehen bezala) residentes en Zarauz: maternos Dn. Vicente de Balanzategui natural de Mondragon, residente en la Provincia de Leon, y Da. Josefa Altuna, natural de Zarauz, difunta. Pusosele por nombre Gregorio Antonio: fue su padrino el abuelo paterno, á quien adverti el parentesco espiritual, y demas obligaciones, y firme. Dn. Franco Placido de Segura” (9).

Ez zuen zorte haundirik izan Gregoriok Maria Magdalena bere emaztearekin, hirugarren semea izan eta handik lau hilabetetara zendu egin bait zitzaion, 1842. urteko Irailaren 6an hain zuzen, 24 urte besterik ez zituelarik. Honela dio bere heriotz-agiriak: “En seis de Septiembre de mil ochocientos cuarenta y dos murio Da. Maria Magdalena de Balanzategui de edad de 24 años, natural de esta de Zarauz, casada con Dn. Gregorio de Arrue natural de Hernani, parroquianos de Zarauz: recibio los santos sacramentos de penitencia, viatico, y extremauncion; no testó. Al día siguiente su cadaver fue conducido a esta Iglesia Parroquial, donde se le hicieron los sufragios acostumbrados, y desde ella fue trasladado al cementerio de la Villa, donde fue sepultado. Y para que conste firmo yo el vicario interino Dn. Franco. Placido de Segura” (10).

Gure Gregorio emazterik gabe bakarrik gelditu zen. Bakarrik ez, berarekin bait zituen bere gurasoak eta bere hiru seme-alabak. Baina ezin zuen etsi emakumerik gabe nonbait eta handik hiru hilabete t’erdira berriro ezkontzen da, oraingoan Tolosan, Beasaingo alaba batekin, Josefa Antonia Leundarekin, alegia. Hona ezkontza-agiri honek dioena: “Dia veinte y siete de Diciembre de mil ochocientos cuarenta y dos, habiendo publicado las tres proclamas en la Parroquial de Zarauz, y en esta de Tolosa, de las cuales no resulta impedimento alguno, enterado del consentimiento gradual de los interesados de los contrayentes (sic), y de que habiendo sido aprobados en la Doctrina Cristiana recibieron los Santos Sacramentos de la penitencia y comunión, yo el infto Vicario interino de la Parroquial Santa Maria de esta dicha villa asisti al Matrimonio que por palabras de presente y como lo manda la Santa Madre Iglesia contrajeron Dn. Gregorio Arrue, natural de Hernani y vecino de Zarauz, de edad de treinta y dos años, viudo de Da. Maria Magdalena de Balanzategui, de profesion maestro de primera educacion, y Da. Josefa Antonia Leunda, natural de Beasain y vecina de Tolosa de edad de treinta años, soltera: Padres del contrayente Dn. Juan Antonio de Arrue, natural de Berrobi, su profesion Labrador, y Da. Maria Ascension Rezola, natural de Alvis-tur y vecinos de Zarauz: Padres de la contrayente, Juan Bautista Leunda, su profesion Labrador y Maria Nicolasa Elizalde, naturales de Beasain ya

(9) Ibid. ibid., 13 zenb., 167. folioa.

(10) Ibid.: *Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz* (14), Libro 4.º de Finados, 1836-1885, 38 zenb., 32 folioa.

difuntos: siendo testigos Dn. Manuel Iñarra, natural de Vergara y vecino de Tolosa, y Dn. Manuel Gonzalez, natural de Aya y vecino de Zarauz, sita en esta Prov. de Guipuzcoa. Y porque conste firmo Dn. José Francisco de Elizarán” (11).

Bigarren emazte honekin beste hiru seme-alaba izan zituen: Jose Maria Frantzisko, Maria Balbina eta Frantziska Ignazia. Hiruen bataio-agiriak ipiniko ditut hemen laburbilduta: 1) *Jose Maria Frantziskorena*: “En cinco de Febrero de mil ochocientos cuarenta y cuatro yo Dn. Franco Placido de Segura (lehen bezala) bautice solemnemente en ella á un niño que nacio a la seis de la mañana del mismo dia, hijo legitimo... (lehen bezala) y de Da. Josefa Antonia de Leunda, natural de Beasain, parroquianos de Zarauz: abuelos paternos... residentes en Zarauz: maternos Juan Bautista de Leunda, y Nicolasa de Elizalde naturales de Beasain difuntos. Pusosele por nombre Jose Maria Francisco: fue su madrina Francisca de Narbaiza, natural y parroquiana de Zarauz... (lehen bezala)” (12). 2) *Maria Balbinarena*: “En treinta y uno de Marzo de mil ochocientos cuarenta y seis, yo el infraescrito Presbitero vicario propio de la Iglesia Parroquial Santa Maria la Real de la N. y L. villa de Zarauz, bautice solemnemente y puse por nombre Maria Balbina á una niña que me informaron haber nacido a las seis y media de la mañana del mismo dia, hija legitima... (lehen bezala) y parroquianos mios, nieta por la linea paterna de Juan Antonio natural de Berrobi y Maria de la Asuncion (sic) de Rezola, natural de Albistur y parroquianos mios: por la materna de Juan Bautista y Maria Nicolasa de Elizalde, naturales de Beasain, ya difuntos. Fue su Madrina Maria Carmen de Uzcanga, natural de Deva y parroquiana mía, a quien adverti el parentesco espiritual y demas obligaciones que contrajo. Y para que conste firmo yo el vicario Dn. Luis de Guereca” (13). 3) *Frantziska Ignaziarena*: “En nueve de Marzo de mil

(11) Ibid.: *Libros Parroquiales, Parroquia de Santa María de Tolosa*, Libro 8 de Casados, 1806-1847, 127 zenb., 269 v. folioa. Zarauzko Parrokiako Artxiboan ere bada ezkontza honen berri: *Libro de Velados que dio en principio en cuatro de Septiembre de mil setecientos tres hasta mil ochocientos setenta y dos*: “En catorce de Junio de mil ochocientos cuarenta y tres recibieron las bendiciones, y oyeron la misa nupcial por mi ministerio Dn. Gregorio de Arrue natural de Hernani y Josefa Antonia de Leunda natural de Beasain, parroquianos de Zarauz, casados en Tolosa. Y para que conste firmo yo el vicario interino. Dn. Franco Placido de Segura”, 1843, 83 folioa. Eta beste liburu honetan ere bai: *Libro 6.º de Casados y Velados de la Parroquia de Zarauz, 1842-1892*: “Dia veinte y seis de Diciembre de mil ochocientos cuarenta y dos di certificado de haber hecho en esta Iglesia Parroquial las tres proclamas, y no haber resultado impedimento para el matrimonio, que intentan contraer en Tolosa Dn. Gregorio de Arrue, parroquiano de Zarauz, y Josefa Antonia de Leunda, parroquiana de Tolosa. Y para que conste firmo yo el vicario interino Dn. Franco Placido de Segura”, 1842, 6 folioa.

(12) Ibid.: *Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz* (6), Libro 6.º de Bautizados, años 1826-1858, 11 zenb., 183 folioa.

(13) Ibid. ibid., 12 zenb., 202 v. folioa.

ochocientos cuarenta y nueve, yo el infraescrito... (lehen bezala) y puse por nombre Francisca Ignacia á una niña que nació á las cinco de la tarde precedente, hija legitima... nieta por la linea paterna de Juan Antonio natural de Berrobi y todos tres parroquianos míos, y Maria de la Asuncion de Rezola natural de Albistur difunta: y por la materna de... difuntos. Fueron Padrinos Ignacio Fco. Jose de Iburuzqueta natural de Zarauz y Micaela de Zabalo, natural de Vergara, y parroquianos míos, á quienes advertí el parentesco espiritual y obligaciones que contrajeron. Y para que conste firmo yo el vicario Dn. Luis de Guereca” (14).

Sei seme-alabekin eta bere aitarekin bizi zelarik, nahiko lan bazuen Gregoriok etxean eta kanpoan. Ama, Maria Aszension (*Asunzion* beste agiri batzutan) Rezola, seigarren alaba jaio baino bi urte aurretik hil zitzaion, 1847.urteko Otsailaren lehenengo egunean, 78 urte zituelarik. Hona bere heriotz-agiriak dioena: “En uno de Febrero de mil ochocientos cuarenta y siete murió en esta villa de Zarauz, de edad de setenta y ocho años, Maria de la Asuncion de Rezola, natural de Albistur, casada con Juan Antonio de Arrue, natural de Berrobi y parroquianos míos: recibí los Santos Sacramentos de la Penitencia, viatico y sub condicione la Extrema unción: no testo: al siguiente dia fue conducido su cadaver a la Iglesia Parroquial de esta Villa, y hechos los sufragios de costumbre, fue trasladado al Cementerio de la misma, donde yace sepultado. Y para que conste firmo yo el vicario Dn. Luis de Guereca” (15).

1849. urteko Urriaren 5ean, berriro ere Sendotzak izan ziren Zarautzen. Eta oraingo honetan, Sendotza harturikoen artean, Gregorio Arrueren azkenengo hiru seme-alabak azaltzen dira, arestian aipatu ditugunak. Baina zeharo harritzekoa: beste hiruak, lehenengo emaztearekin izan zituenak ez dira agertzen. Zer pasa ote zen? Ez ba jakin! Eta ez da txantxetako gauza: lehen esan dugu Gregoriok berak eta bere lehenengo emazteak, Maria Magdalena Balanzategik, 1819. urteko Uztailaren 28an hartu zutela Sendotzako sakramentua. Handik hiru urtetara heldu zen berriro Iruñeko Gotzaina Sendotza ematera, 1832. urteko Urriaren 17an hain zuzen. Gregorio artean ezkongabea zen. 740 haurrek hartu zuten orduan Sendotza: 346 gizakumek eta 374 emakumek. Iruñeko Gotzaina Sebero Adriani Jauna. 1849. urtean berriro ere Gotzain berbera dator Zarautza Sendotza ematera. Bitarte horretan ez da agertzen Iruñeko Gotzainaren Pastoral Ikustaldirik, ez Sendotza ematerik. Eta azkenengo honetan Gregorio Arrueren azkenengo hiru seme-alabek hartzen dute Sendotza eta lehenengo hiruek ez. Horra misterioa, eta oraingoz ezin argituzko misterioa noski! On Luis Gereka zen urte hartan Zarauzko

(14) Ibid. ibid., 12 zenb., 221 folioa.

(15) Ibid.: *Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz* (14), Libro 4.º de Finados, 1836-1885, 7 zenb., 48 v. folioa.

Bikario berria, Zarauzko semea bera. Honela dio agiriari: “D. Luis de Guereca, Presbitero, Cura propio de la Iglesia Parroquial matriz Santa Maria la Real de la N. y L. villa de Zarauz: Certifico que el dia viernes cinco de Octubre de mil ochocientos cuarenta y nueve administró en ella el Santo Sacramento de la Confirmación el Exmo. é Illmo. Sr. Dr. Severo Adriani, Obispo de Pamplona, Senador del Reyno, del Consejo de S.M., á los que anotaré en seguida; siendo Padrinos de todos los Sres. D. Manuel Maria de Areizaga y Da. Josefa de Corral, Marqueses de Narros, vecinos de esta Villa” (16). Narrosko Markesak izan ohi ziren nonbait aspaldiko garai haietan Sendotza hartzen zuten haurren aita-amabitxi. 799 haurrek hartu zuten orduan Sendotzako sakramentua: 404 gizakumek eta 395 emakumek. Haien artean 11 sasikume.

GREGORIO ARRUE EUSKAL IDAZLE ETA ITZULTZAILE

Bienbitartean, Gregorio Arrue lanean ari da jo eta ke, bai eskolak ematen, bai beste zeregin berezi batean ihardunaz: erdaratik euskarara liburuak itzultzen, alegia. Ez zen nolana hiko lana noski! 1858. urtean argitaratu zuen lehenengo aldiz Donostian Santiago Mazo apaizaren “Cristauaren Dotrinaren jaquinbide azaldua”, geroago beste argitalpenak ere izango zituen liburua. Handik bost urtetara, 1863. urtean azalduko da “Cristauaren escu liburua”; hau ere geroago behin eta berriz argitaratua izango da. 1866. urtean argitaratzen du “Aita San Ignazio gloriosoaren bicitza, Azpeiti-Azcoitietaco person ascoren erreguz”, hau ere geroago berrargitaratua. Eta horrela ekingo dio etengabe liburuak itzultzeari eta argitaratzeari. Nondik ateratzen ote zuen nahiko asti gure on Gregoriok, eskola maisu bezala zituen zereginen artean, hainbat eta hainbat liburu euskaratzeko eta argitaratzeko? Lan eskergea benetan urte haietan Gregorio Arrue pijoak burutu zuena! Ez bait da txantxetako kontua, eskola ordu nekagarriak jasan ondoren, halako liburu pila euskaratzeko beta aurkitzea... Benetan urte oparoak eta joriak haietxek Gregorio Arrueren bizitzan! Eta horrela azaltzen dira bata bestearen ondoren, “Baserritar jaquintsuaren echecho escola D. Juan Jose Moguel Marquinaco apaizac vizcai-eusqueran atera eta D. Gregorio Arruec Guipuzcoacoan itzulia” 1878. urtean, “Oracio mental edo pensamentuzcoa iduquitzecho gai egoquiac escu-liburua, Jesusen compañoico Aita Villacastiñooc Gaztelaniaz eguin zuenetic D. Gregorio Arruec eusquerara itzulia”, 1880.ean. Eta hurrengo urtean, 1881.ean, “Mariaren Gloriac, San Alfonso Ligoriooc eguin eta Jesusen Compañiaco aita Ramon Garciac gaztelaniara itzuli

(16) Zarauzko Parrokiako Artxiboa: Libro 3.º de Confirmados, años 1819-1890, 29 eta 33. folioak.

zuanetic D. Gregorio Arruec eusqueraz ipiñia”. Eta 1883. urtean, “Jesusen Biotzaren debocioa eracusteco Jesusen Compañiaco aita Sebastian Mendiburuc nafar eusqueran atera zuan liburutic D. Gregorio Arruec Guipuzcoara itzulia”. Eta urte hartan bertan, “Sarritaco Comunioaren ganean Segur Jaunac francesez eguin zuan liburua D. Gregorio Arruec eusquerara itzulia”. Eta urte berean, “Salvacioco Aingura edo bertutean biciro aurreratceco cristauai bide eta gai egoquiac... Jesusen compañiaco aita Jose Machec gaztelaniaz eguin eta D. Gregorio Arruec eusquerara itzulia”. Urte berean hiru liburu argitaratuak, alajaina! Hurrengo urtean, 1884.ean, “Cristau eguiazcoaren jauntasun aundi eta arrazoi-bide zuena”. Eta hurrengoan, bere libururik ezagunena eta famatuena, “Brabanteco Genovevaren bicitz arrigarri miragarria, Cristobal Schmid-ec eguin eta eusquerara itzulia D. Gregorio Arruec”, duela hogeita hamar urte Zarauzko Itxaropena argitaldaria bere Kulixka Sortan berriro argitaratua. Eta 1886. urtean, “Cerura igotzeco escallera gaztelaniazco cenbait liburu esleitutatic atera eta D. Gregorio Arruec eusqueraz ipiñia” (17).

Eta hurrengo urteetan beste liburu eta liburuxkak, bederatiurrenak eta beste. Ez bait dago hemen zerrenda osoa ipini beharrik eta ipintzerik ere! Harrigarria benetan Gregorio Arrueren lana! Ez zuen denbora alferrik galdu, ez! Aipatzekoa da bereziki hura hil ondoren argitaratu zen Juan Antonio Mogelen “Peru Abarca” liburu famatua, bizkaieratik gipuzkerara Gregorio Arruec aldatua. Liburu honetan hain zuzen azaltzen dira, sarrera aurreko ohar batean, nik lehenago aipatu nahi izan ditudan hitzak, Zarauzko frantziskotar fraileekiko harremani buruzkoak, alegia. Honela dio: “Existiendo en poder de varias personas copias manuscritas de esta utilísima obra, llenas en general de defectos, se advierte que esta versión se ha hecho del original que se conserva en el convento de los RR.PP. Franciscanos de Zarauz los que se han prestado generosamente a facilitárnoslo en aras del movimiento bascófilo que felizmente se desarrolla de día en día de muy pocos años a esta parte” (18). Halaxe da: “Peru Abarka” liburuaren esku-izkribua gure komentuko artxiboan aurkitzen da, aspalditxotik ezaguna denez. Honek esan nahi du, Gregorio Arruec harreman estuak zituela gure Zarauzko komentuko fraileekin. Lehen eman ditugu ezagun zitzakeen fraile batzuen izenak. Jakina da, Zarauzko fraileek, beste komentutako hainbatek bezala, 1840. urtean komentutik irten egin behar izan zutela, komentutik jaurtikiak eta barreiatuak izan zirela. Ordutik aurrera, 1878. urtean behin betiko —oraingoz noski!— hona itzuli arte, gure Zarauzko komentuak gorabehera asko izan zuen, eta orain gauza baterako bihar besterako erabilia izan zen. Eskolak emateko ere bai. Eta badakigu hementxe eman zituela bolara batean

(17) Fausto Arocena: «La versión guipuzcoana del “Peru Abarca”, de Moguel», BRSAP, 168-170 or.

(18) Ibid., 176 or.

Gregorio Arruek bere eskolak, eta gure komentuan bertan ere aldi batez bizi izan zela, nahiz eta bere etxea Kale Nagusian eduki. Urte hauetan izan zuen hain zuzen ere Guillermo van Eys eta bere emazte Matilderen bisita. Bi urtetan heldu ziren gure herrira holandar senar-emazte hauek: 1866. eta 1868. urtetan. Matilde emazteak ematen digu zehatz-mehatz ikustaldi horien berri. Oso hizkera gozo eta politean kontatu ere. Honela dio (neuk euskaratu dut noski): “Nire senarrak Arrue jauna ezagutu zuen, komentu zahar batean bizi zen eskola maisua (gure komentua da noski). Ez ditut gauzak zehazki gogoratzen, baina badaiteke nire senarrak hotelean genuen gela kaskarra zela komentatzea, eta Arruek bere etxean gela bat eskaini zigun alokairuan. Dena den, komentu zaharrera joan ginen logela zuen gela batera, nahiko alaija bera. Baina onena onaren etsai dela egia baldin bada, txarra noski txarrena baino hobea da. Bi ohe zituen gela horrek, bata gelan bertan eta bestea barrurago. Azkenengo honetan sartu nintzen ni; egun batzuk bakarrik neramatzan erabiltzen eta senarrari arkakosoak zirela-eta nire kexua azaldu nion; nire senarrak, sinetsi ezinik, “nire irudipenak” zirela esan zidan eta oheaz aldatzea proposatu. Nik baietz eta bera komentzi zedin zain egon nintzen; ez zen denbora asko pasa eta egia, gela hartan ezin zela bizi. Biaramonean Arrueri esan gertatzen zena, eta nahigabez esan zigun enkante batean erosi berria zela ohea”. Lekuz aldatu beharra izan zuten senar-emazteek. Orduan ere gerora bezala famatuak ziren nonbait Zarauzko komentu zaharreko arkakosoak!...

Bigarren ikustaldia handik bi urtetara, 1868. urtean, egin zuten. Orduko berri zehatz-mehatz eta oso poliki ematen digu Matilde emazteak, “egunerokoa” bezalako idatzi bait zuen. Hona zati batzuk: “*Ostirala*. Nire senarra Arrue eta Velasco jaunak ikustera joan da. Arrue arratsaldean etorri da euskara irakastera (Velasco hori “Villa Munda” edo “Zeleta berri” eta orain Udal Musikategia dena eraiki zuen sendagile xeibre bat izan zen). *Larunbata*. Bero ikaragarria (Kontutan izan Abuztuan gaudela). Itsasoa urdin, garbi eta zakarra. Arrue etorri da. Haren komentu zaharra orain anaia misiolariiek okupatua dago. Piso bat du Arruek etxe berri batean eta eskola harategi ondoan du. Bere semearen emaztea hil egin zen, baina semea berriz ezkondu da (aita bezala, diot nik)... *Ostirala*. Nire senarra komentura joan da, fraileekin euskarari buruz mintzatzen. *Larunbata*. Nire senarra berriro joan da fraileen komentura eta atzo ezagutu zuena baino fraile atseginagoa aurkitu du. *Igandea*. Fraileek ezin izan diote jaramonik egin nire senarrari... *Ostirala, 18*. Arruek liburu bat eman dit bizkaieraz. Ez dut titulurik gogoratzen; ezin nuen irakurri noski, eta nire senarraren liburuekin nahastuta geldituko zen. *Astelehena, 21*. Iraultza hasi dela diote eta Erregina Donostian dela zer egin jakiteke. Aspalditik somatzen zen halako zerbait... Berri hauetaz Arruekin hitzeginez, nire senarrak adierazi zion berehala Espainia uzteko gure asmoa; baina Arrue oso baikorra zen eta esan zion: lasai egon, ez

du inork bere burua hautsiko Erreginagatik. Zortzi egun barru, borrokan zebiltzan, karlista alderdiak Euskal Herria altxarazi bait zuen Espainiaren aurka, hauen menpean galdu bait zituzten euskaldunek beren abantailak”. Eta hemen amaitzen dira Matilde Van Eysen kontu politikak (19).

Garai honetan izan zuen baita ere Luis Luziano Bonaparte Printzearen bisita, zein urte eta egunetan izan zen zehazterik ezin izan dugularik. Dena den, 1878. urteko Irailaren 24ekoa da Gregorio Arruek Printzeari idatzi zion eskutitza (20). Bertan Arruek Jose Frantzisko Aizkibel hiztegi-gile famatuaren paper batzuk eskaintzen dizkio Bonaparteri. Eta eskutitzaren azkenean hauxe esaten dio: “Etzera kontura(tu)co nosqui ni nor edo zein naizan, eta beragatic esan behar dizut, Jauna, San Luis Gonzaga(ga)ren bicitza eta Kardaberazen dotriña-liburua Zarauzen zuri eratu zizkitzuna naizala”. Ziur da, beraz, Printzearen ikustaldia aurretik izan zela.

Bestaldetik, badakigu Donostian antolatzen ziren Euskal Lore Jokuetan, 1882. eta 1884. urteetan sariak jaso zituela gure Gregorio Arruek. Guzti horrek argi eta garbi jartzen du gure gizonaren balio estimagarria.

ZARAUZKO UDALETXEAN IDAZKARI

Baina bada oraindik besterik, eta honekin bukatzera noa. Bada Gregorio Arrueren bizitzan oso gutxi ezaguna den alderdi bat: Zarauzko Udaleko idazkari izan zela, alegia. Halaxe izan zen, bada, nahiz eta zeregin horretan denbora askorik ez iraun. Hilabete batzuk bakarrik iraun zuen, 1876. urteko Martxoaren 17an hasi eta urte bereko Abuztuaren 27an bukatu, bost hilabete besterik ez. 13 Agiri edo Akta izenpetzen ditu idazkari bezala, eskola maisu onari dagokion letra txukun eta dotorearekin izenpetu ere. Baina bere letra txukun hori aurretik eta ondoren ere beste agiritan azaltzen da, berak izenpetu gabe. Nonbait berak idazten zituen aktak; letra oso ona zuelako ote? Ez jakin ba! 65 urte zituen artean, oraingo usadioz jubilazio urtea. Eta hain zuzen lehenengo agirian Jose Mari Arrue bat azaltzen da lehenengo Alkate bezala. Bazuen Gregoriok seme bat Jose Maria Frantzisko Arrue zeritzana eta 1844. urtean jaioa. Hura ote? Ezin inolaz ere ziur esan. 32 urte izango zituen semeak orduan. Gregorio Arruek aurrena “secretario interino” jartzen du, geroago sinadura bakarrik: *Gregorio de Arrue* beti. Bere aurretik, Fausto Berzadi ezaguna azaltzen da “secretario interino” bezala, baina honek ez

(19) Karmelo Iturria: *Euskal Literatura Zarautzen, in Zarautz-ko gorabeherak historian zehar*, Itxaropena, S.A., Zarautz, 1987, 437-445 or.

(20) H.V.B. (Hermano Valentin Berriotxo): «Carta de Gregorio Arrue a L.L. Bonaparte», BRSAP, 1960, 101-103 or.

ditu agiriak izenpetzen, Gregorio Arruek baizik, nahiz eta haren sinadura ere azaldu, Zarauzko Udaletxeko “Depositario y Recaudador de Fondos Municipales de esta Villa” bait zen bera.

Geroago Alkate bezala, Frantzisko Manuel Egaña agertzen da. Oso gizon ezaguna izan zen hau Zarautzen lehengo mendean. Nik lerro batzuk eskaini nizkion duela hiru urte Zarauzko 750. Mendeurrenean argitaratu zen “Zarauzko gorabeherak historian zehar” liburuan, 62-63. orrialdeetan. Euskal olerkaria bera, “Lizardi” zenaren aitona amaren aldetik, Zarauzko Alkate ez ezik, Madrileko Parlamentuan Diputatu izana eta Kubara ere Ordezkarri bezala bidalia izana. Eta Zarauzko herriaren alde beti zintzo jokatu zuena. Eta hain zuzen ere, Gregorio Arrue zendu zen urte berean hil zen Frantzisko Manuel Egaña hau ere, aurtien ehun urte alegia. Ez al lioke, beraz, gure herriko Udalak omenaldiren bat eskaini behar? Hemen ditut nire alboan Antonio Alberdi gure Alkatea, eta Maite Etxaniz Euskara Zerbitzuko arduradun andereñoa. Beroriek dute hitza!

1876. urteko Apirilaren 26an izan zen aukeratua Gregorio Arrue Zarauzko idazkari bezala, nahiz eta, lehen esan dugunez, lehenagotik ere agiriak berak idatzi. Honela dio aktak: “El Señor Alcalde Presidente dio conocimiento a la reunión, de la renuncia que hizo el Secretario interino del Ayuntamiento de esta Villa D. Emilio Garcia (Martxoaren 17an izendatua bera) del cargo que ejercía, y en vista de ello se acordó nombrar para sustituirle, como en efecto y por unanimidad fue nombrado en tal concepto de interino: D. Gregorio de Arrue” (21).

Gregorio Arruek bere istilu eta gorabeherak izan zituen Zarauzko Udalarekin bere eskola maisutzari zegozkion diruak zintzo eta zuzen ordaintzen ez zizkiotelako. Hala azaltzen da behintzat zenbait agiritan. Abuztuaren 13koak, esate baterako, honela dio: “Asi mismo se dio lectura a una Circular del M.I. Señor Gobernador Civil de 2 del corriente, en que manda terminantemente, se le paguen al Profesor de Instrucción primaria de esta Villa D. Gregorio de Arrue sus haberes procedentes de sueldos devengados hasta el 31 de diciembre de 1875, y la Corporación teniendo en consideración que hace pocos días se le ha hecho a este funcionario otro pago de igual procedencia, y lo exhausto de sus cajas, ha acordado suplicar al Sr. Gobernador se sirva esperar hasta principios de octubre próximo venidero, en cuya época se le pagará su haber, contando para hacer esta súplica con la adquiriescencia del mismo Profesor”. Bihotz onekoa nonbait gure Gregorio Arrue, sei hilabetetako soldatak kobratu ezinik zebilen hartan! Akta honetan bertan

(21) Zarauzko Udaletxeko Artxiboa: *Libro de Actas de las sesiones ordinarias y extraordinarias del Ayuntamiento de esta N. y L. villa de Zarauz*. Se le dio principio el día 28 de Enero de 1876 y contiene noventa y nueve hojas útiles, 6 v. folioa.

izendatzen da Udaleko idazkari berria, Anselmo Murgoitio, artean Pasaia Donibaneko idazkaria. Soldata: urtean bost mila erreal eta etxe-bizitza (22).

Beste zenbait agiritan ere azaltzen da behin eta berriz Gregorio Arrue, bai bere soldatak, bai bere etxe-bizitzan egin behar ziren berritzeak ordaintzeko eskatzen, baina ez dago denak hemen aipatzerik luze joko bait liguke. Akta bat bai, aipatu nahi dut, bertan zenbait xehetasun interesgarri azaltzen bait da. 1877. urteko martxokoa da eta honela dio: “Leida la precitada solitud del Maestro D. Gregorio Arrue, que manifiesta lleva cuarenta y tres años de ejercicio en la enseñanza de esta Villa (1834 urteaz geroztik beraz), mereciendo entre otras la honrosa nota que expresa la certificación de la Junta Local de la misma que acompañaba, y el haber sido clasificado en la primera clase por la Junta de instrucción pública de la provincia para el percibo del aumento gradual de sueldo, y que constituido en la avanzada edad de sesenta y seis a sesenta y siete años, agotadas sus fuerzas tanto físicas como morales, sordo además y con escasa vista, se considera en el caso de dimitir su empleo, siempre que el Ayuntamiento le conceda las dos terceras partes del sueldo actual y la habitación que le corresponden por vía de retiro o jubilación” (23). Hirutik bi zati eskatzen zituen Arruek, baina erdia besterik ez ematea erabaki zuen Udalak. Horra hainbat eta hainbat urtetan zintzo lan egindakoari ematen zaion sari xuhurra eta eskaxa! Eskola maisu gizarajoak beti gaizki ordainduak!

AZKENENGO URTEAK

Zahartua, akitua, indarrrik gabea, gorra, ia itsua eta gaisorik aurkitzen du bere burua Gregorio Arruek. Baina oraindik ere beste hamahiru urtetan zehar liburuak euskaratze lanari ekingo dio gogotik. Baina halako batean etorri zaio azken ordua. Aurretik joanak zitzaizkion bere aita, 80 urte bete ondoren zendua, eta bigarren emaztea, 76 urte zituela 1885. urteko Azaroaren 7an hila (24).

(22) Ibid., 17 v. eta 18 folioak.

(23) Ibid., 69-70 folioak.

(24) Hona aitaren heriotze-agiriak dioena: “En doce de Octubre de mil ochocientos cincuenta y tres, murio en esta villa de Zarauz de edad de ochenta años, poco más o menos, Juan Antonio de Arrue, natural de Berrobi, viudo de Maria de la Asuncion de Rezola, natural de Albistur, y parroquiano de Zarauz: recibió los Santos Sacramentos de la penitencia, viático y extrema-unción: no testó. Al siguiente día fue conducido su cadáver a la Iglesia Parroquial de esta villa de Zarauz y hechos los suffragios de costumbre, fue trasladado al Cementerio de la misma, donde yace sepultado. Y para que conste firmo yo el Vicario, Dn. Luis de Guereca”. Elizbarutiko Artxibategia, Donostia: Libros Parroquiales, Parroquia de Zarauz (14), Libro 4.º de Finados, 1836-1885, 21 zenb., 70 folioa. Eta bigarren

Hona Gregorio Arrue zenaren heriotze-agiria:

“En la Villa de Zarauz, provincia de Guipúzcoa, Obispado de Vitoria, a los 22 días de Abril de 1890, yo el infrascrito Presbítero, cura-ecónomo de la Iglesia Parroquial Santa María la Real de la misma: *mandé* dar sepultura eclesiástica al cadáver de Don Gregorio Arrue, natural de Hernani, provincia de Guipuzcoa, de profesión Maestro de Instrucción Primaria, de 78 años de edad. Falleció a las diez de la mañana del día de ayer en la calle mayor número 39 de muerte natural ocasionada según certificación de facultativo por un catarro pulmonar crónico. Era hijo legítimo de Juan Antonio de Arrue, natural de Berrobi, provincia de Guipúzcoa, y de Maria Ascensión Rezola, natural de Albistur, provincia de Guipúzcoa. Se hallaba en el acto del fallecimiento viudo de Josefa Antonia Leunda, natural de Beasain, provincia de Guipúzcoa. Recibió los Santos Sacramentos de Penitencia, sagrado viático y extrema-unción. *No otorgó testamento* (azpimarratuta). Se le hizo entierro de cuerpo presente. Fueron testigos del sepelio Don Pedro Echave, Presbítero y Bernardo Macazaga, de oficio cantero, naturales y vecinos de Zarauz. Para que conste firmo fecha ut supra. Don José Manuel de Arizmendi, Cura-Ecónomo” (25).

Erregistro Zibileko agiria ere badugu eta bertan Gregorio Arrueren seme-alaben xehetasunak aipatzean, hauxe azaltzen da: “de los cuales viven casados en San Sebastián, casados, Dn. Juan de la Cruz y Dn. José María, murieron, Da. Josefa Joaquina y Dn. Antonio, y viven solteras en esta villa, Da. Marina (*Maria Balbina* jarri behar zuen) y Da. Francisca Ignacia” (26). Hementxe ditugu gure artean beraien zenbait oinordeko.

Hauxe gertatu zen hain zuzen gaur ehun urte Zarauzko gure herri honetan, bilduta gauden lekutik oso hurbil, Kale Nagusiko 39 zenbakidun etxean. Ospe eta ohore hainbat eta hainbat urtetan Zarauzko haurtxoen Maisu eta hezitzaile jator eta euskal idazle prestu eta ospetsu izan zen Gregorio Arrue hernaniar-zarauztar jaunari. Eta mila esker guztioi niri entzuteko izan duzuen arretagatik. Besterik ez.

emaztearenak berriz: “Como Cura-Ecónomo de la Iglesia Parroquial Santa María la Real de la villa de Zarauz, provincia de Guipúzcoa, Obispado de Vitoria: mande dar sepultura eclesiástica al cadáver de Josefa Antonia de Leunda, natural de Beasain, de edad de setenta y seis años, casada con Don Gregorio de Arrue, natural de Zarauz (sic), maestro de escuela jubilado, e hija legítima de Juan Bautista de Leunda y Nicolasa Elizalde, naturales de Beasain. Falleció el día precedente a consecuencia de un catarro pulmonar, habiendo recibidos los Santos Sacramentos de penitencia, sagrado viático y extrema-unción: no testó; y fueron testigos Bernardo Macazaga, cantero y Saturnino Alcorta, albañil, naturales de Zarauz. Y para que conste firmo en Zarauz a los siete días de noviembre de mil ochocientos ochenta y cinco. Don José Manuel de Arizmendi”. Zarauzko Parrokiako Artxiboa: Libro 5.º de Finados, años 1885-1890, 103 zenb., 3 folioa.

(25) Ibid., 1890, 26 zenb., 58 folioa.